

ROBERT
SILVERBERG

DOOLU
K7ZEM1

DOLŮ K ZEMI

DOLŮ K ZEMI

ROBERT SILVERBERG

PŘEKLAD ROBERT TSCHORN

ARGO

Chrisovi, mému komplicovi ex post

Edici Fantastika řídí Martin Šust.

Czech edition © Argo, 2020

Copyright © 1969, 1970 by Agberg, Ltd.

Preface copyright © 2012 by Agberg, Ltd.

Translation © Robert Tschorn, 2020

Cover Art © 2008 by Tomasz Maroński

ISBN 978-80-257-3224-3 (váz.)

ISBN 978-80-257-3273-1 (e-kniha)

PŘEDMLUVA

(pro znalé příběhu)

Říká se, že spisovatel nedokáže posoudit vlastní dílo. Většina spisovatelů s touhle otřepanou pravdou nesouhlasí, což ji asi potvrzuje. Obvykle jsou přesvědčeni, že jedině oni dovedou svoji tvorbu správně zhodnotit, protože jen oni vědí, co v potu tváře vytesali z nepoddajného mramoru a co nakaširovali z laminátu, aby obešli nepřekonatelnou překážku.

V tom se od ostatních spisovatelů neliším. I když vlastní práci vidím zevnitř, tedy rozhodně ne objektivně, jsem přesvědčen, že umím rozlišit cenné od odbytého, nosné od nepodstatného, a že můj pocit, co je dobré a co ne, vždy potvrdila kritika i komerční úspěch. Jedinou výraznou výjimkou je kniha, kterou jsem považoval za průšvih, už když jsem ji psal, i když jsem ji dopsal, a teprve když si k mému překvapení vysloužila chválu ze všech stran, musel jsem se k ní vrátit a svůj odsudek přehodnotit.

Ta knížka se jmenuje *Dolů k zemi*, na světě je už přes čtyřicet let a všichni, včetně mě, ji považují za úhelný kámen silverbergovského kánonu. Během psaní se mi obvykle líbí, co tvořím; posléze přijdou pochybnosti – ale až když mám dopsáno. Tohle byl jiný případ. Když jsem psal *Dolů k zemi*, byla to rutinní práce, šedivá, mechanická. Když jsem se za rok k textu kvůli nadšeným recenzím a nominacím vrátil, napadlo mě, že ho někdo tajemný přepsal, že z knihy, nad níž jsem zlomil hůl, je teď něco jiného, žádný omyl, ale docela dobrý román. Nevím, jak k tomu došlo. Text byl jako

dřív. Krok od rukopisu k vytištěné knize za to nemohl, ten už jsem zažil mnohokrát předtím, a i když hotová knížka udělá autorovi velikou radost, škvár v platinu nepromění.

Ne. Něco ve mně, když jsem knihu psal, nějaká zarytost, únava či slepota mi bránila vidět, co skutečně dělám. Dnes mám *Dolů k zemi* opravdu rád, a popsaná zkušenost mě přesvědčila, že spisovatel nemá co posuzovat vlastní dílo, alespoň několik měsíců od dokončení. Někdy je přecenění vinou nadšení a úlevy, že je dopsal, jindy za sebou unavený a vyčerpaný vidí jen zpackaný shluk slov. V obou případech je lepší brát jeho názor s rezervou.

Na téma *Dolů k zemi* jsem připadl v únoru 1969 při pobytu ve východní Africe. Dopsal jsem rozsáhlou knihu o historii sionismu – s tímhle tématem si mě lidé nespojují, ale byla to nečekaná zakázka a mě překvapivě zaujala – a konec té dlouhé práce jsem oslavil výpravou do národních parků v Keni a v Tanzanii, o níž jsem uvažoval dlouhá léta. Dostal jsem se ke slonům a zebrám a pakoňům blíž, než jsem byl zvyklý ze zoologické zahrady – občas o dost blíž, než mi bylo milé –, a zaujali mě zvláště sloni, vznešenější a méně ucouraní než exempláře, které v zoo loudí buráky. V zapadlém hotýlku někde v tanzanské divočině jsem listoval gideonskou biblí a v knize Kazatel jsem narazil na pasáž, kterou jsem pak vetkl do záhlaví knihy – na tu, kde „duch zvířat sestupuje dolů k zemi“ –, zamyslel jsem se nad zvířeckostí zvířat, která jsem viděl, a brzy mi v hlavě vyklíčil námět vědeckofantastického románu.

Když jsem seděl na vejci *Dolů k zemi*, nahlíželi mi přes rameno dva literární duchové: Rudyard Kipling a Joseph Conrad. Tady, v čerstvě dekolonizované zemi, kde ještě přežívaly cáry britské správy a džungle začínala hned za městem, jsem jim nemohl uniknout. Kipling psal pochopitelně o Indii a Conradovo *Srdce temnoty* se odehrává na rozpálených pasekách Konga, ne v suchých východofrických stepích, ale jejich témata, zájem o mravní konstanty, fascinace vztahy mezi Evropany a „domorodci“ mě při práci na struk-

tuře románu postřkovaly. A odtud asi pramenila má nespokojenost s textem, který mi lezl z psacího stroje.

Kipling totiž psal o skutečném světě, o Indii svého dětství, Conrad poznal Kongo na vlastní kůži, a ten zážitek ho proměnil. Jenže já si všechno vymýšlel. Pochopitelně jsem se snažil Holmanův svět stvořit co nejživější. Nejsem zrovna spisovatel „tvrdé vědy“, ale studoval jsem zeměpis, a topografii, podnebí a botaniku jsem udělal poctivě. Uvědomoval jsem si, že od skutečnosti mě proti Conradovi a Kiplingovi dělí ještě krok, a to mě trápilo; viděl jsem, jak se v románu derou na povrch otřepané fantastické nezbytnosti, mimozemšťané, kosmické lodě, roboti, a já zatím chtěl psát o Africe, jak jsem ji právě zažil. Nebo si dnes aspoň namlouvám, že to mi tehdy táhlo hlavou.

Tak jsem se plahočil od stránky ke stránce, sklíčený, že jsem jen slušný autor sci-fi, a ne třetířadý imitátor Kiplinga nebo Conrada, a ani jsem si nevšiml, že vznikající text má vlastní mytickou sílu. Na více místech jsem složil poctu Kiplingovi a hlavně Conradovi, inspiraci jsem přiznal použitím postavy Kurtze, aby bylo úplně jasné, co je mým záměrem (Coppolova *Apokalypsa*, která si ze *Srdce temnoty* také půjčila hodně včetně pana Kurtze, vznikla až o několik let později). Ale když jsem koncem června 1969 knihu dopsal, nebyl jsem vůbec spokojený. Měl jsem pocit, že knížka selhala jako science fiction i jako román o kolonialismu a spadla do nějakého předpekli v půli cesty. S Conradem ani s Kiplingem se srovnávat nemohla, a nebyl to ani dobrý Silverberg.

Když jsem tedy rukopis odevzdával nakladateli, nebylo mi do zpěvu. Dal jsem ho i Ejleru Jakobssonovi, šéfredaktorovi dobrého sci-fi časopisu *Galaxy*, do něž jsem často přispíval. Jakobsson se zmínil, že by rád vydal nějaký můj román na pokračování, a tak jsem mu bez velkých nadějí nabídl *Dolů k zemi*. A odjel jsem do Los Angeles na další krátkou dovolenou.

Tam mě zastihla zpráva, že Jakobsson je z knihy nadšený, má z ní velikou radost, hned ji koupil a v nejbližších měsících ji otiskne rozdělenou na čtyři části.

Že knihu koupil, mě tolik nepřekvapilo. Jeho časopis měl nejlepší léta za sebou a náklad klesal. Já byl známý a komerčně úspěšný spisovatel, román docela ušel, i když mu chyběla inspirace (to jsem si myslel). Jakobsson potřeboval něco publikovat a román *Dolů k zemi* mohl být přes všechny chyby, které jsem mu připisoval, to nejlepší, co se mu zrovna dostalo do ruky. Překvapila mě ovšem jeho nadšená chvála, protože jsem Jakobssona znal jako protřelého veterána vydavatelského byznysu, bystrého a přísného redaktora, který chválou šetří a s úsudkem nespíchá. Našel v mé knize něco, čeho jsem si sám nevšiml, chtěl mě jen tak plácát po zádech, nebo se prostě zmýlil v úsudku? To jsem nevěděl, ale když jsem se s ním pak viděl a on můj román dál a dál vychvaloval, tvářil jsem se uvážlivě a skromně a pochybnosti o jeho kvalitách jsem si nechal pro sebe.

Román měl celý vyjít nejprve brožovaný. Jenže Science Fiction Book Club si pospíšil s vydáním v pevné vazbě s nezapomenutelnou obálkou Franka Frazetty. V té době se můj vztah ke knize začínal měnit a Frazettova malba k tomu hodně přispěla; měla takovou sílu, až jsem si řekl, že musí odrážet nějakou podobnou sílu v textu samotném. Obraz a text se mi tak v hlavě záhadným způsobem slily – od dopsání knihy už uplynul skoro rok – a já si začal textu víc považovat díky ilustraci, kterou inspiroval. (Nápadité kresby Jacka Gaughana pro časopisecké vydání na mě do jisté míry účinkovaly stejně.) Na jaře roku 1970 se o knize už hodně mluvilo a žádný román nezískal víc předběžných nominací na Nebulu. Později posbírala i spoustu nominací na cenu Hugo, ale já ji z obou soutěží stáhl, aby nebrala hlasy mému dalšímu románu *Věž ze skla*, který měl podle mého úsudku větší šance na úspěch. Taktizoval jsem zbytečně, protože obě ceny s přehledem shrábl *Prstencový svět* od Larryho Nivena, jak všichni čekali. Mohl jsem v soutěži nechat obě knihy, ať si užijí nominační slávu. Nominace *Dolů k zemi* na Nebulu i Huga byla poslední kapkou ke změně mého názoru. Došlo mi, že jsem knihu napsal lépe, než jsem si uvědomoval, a nakonec

jsem se ji odhodlal poprvé od chvíle, kdy jsem ji odevzdal ke korektuře, znovu přečíst.

Ano, je to dobrá kniha. A mně to došlo jako poslednímu.

Myslím, že se za vychvalování vlastní knihy nemusím omlouvat, když jsem ji (sám pro sebe) kdysi tolik kritizoval. Nakonec jsem se ji naučil mít rád. Měl jsem jí za zlé, že není Conrad, že je to jen jeho sci-fi verze, a ona přitom mluví sama za sebe, i když Conradovi za mnohé vděčím – je to sci-fi román, vize, výtvar fantazie, a o životě v mezihvězdné budoucnosti vypovídá, co by Conrad nikdy nedokázal, ani kdyby chtěl.

Což jen dokazuje, že spisovatelům není co věřit, když se jich zeptáte na jejich nejlepší romány. Zeptejte se na jejich oblíbené romány, dostanete platnou odpověď. Každý spisovatel má právo mít mezi svými knížkami oblíbenec. Jenže ty oblíbené, ty, které mají nejraději, nemusejí mít nutně nejvyšší literární kvality. Mohou to být prostě ty, které se jim nejlépe psaly, které před ně postavily úkol, jež zdárně překonali, které... důvodů se najde spousta. Autorovo mínění se ale těžko sejde s objektivním zhodnocením literární hodnoty. Proč by mělo? Jak by mohl být spisovatel, ač sebevětší mazák, ve věci vlastní tvorby objektivní?

Autorovy názory jsou silně přibarvené pocity, které prožíval v okamžicích tvorby, a spoustou faktorů s knihou samou nesouvisejících, ovšem pro autora v dané době podstatných. *Dolů k zemi* ovšem patří nejen k mým nejmilejším románům – dnes –, ale také k nejlepším, řekl bych. Kdysi jsem si myslel pravý opak. Jenže co já mám co povídat? Já to jenom napsal.

Robert Silverberg

Kdo ví, zda duch lidských synů
stoupá vzhůru a duch zvířat sestupuje
dolů k zemi?

Kazatel 3:21

KAPITOLA PRVNÍ

Na Holmanův svět se nakonec přece jen vrátil. Sám přesně nevěděl proč. Snad ho neodolatelně přitahoval, snad ho přemohl sentiment, snad ho vedl nerozum. Gundersen se sem zpátky nechystal. A přece teď čeká na přistání, planetu vidí na obrazovce tak blízko, že by mohl natáhnout ruku a sevřít ji v dlani, svět o chlup větší než Země, svět, který mu vzal nejlepších deset let života, svět, kde se o sobě dozvěděl, co nikdy vědět nechtěl. Signální světlo v salonku se červeně rozblíkalo. Loď brzy přistane. A on se všemu navzdory vrátil.

Viděl závoj mlhy natažený přes mírné pásy, rozlehlé polární čepice a černomodrou šerpu rozpálených tropů opásanou kolem rovníku. Vzpomínal, jak v planoucím soumraku ujížděl přes Moře prachu, vzpomínal na tichou bezútesnou plavbu po řece pod loubím štěbetajících listů špičatých jako dýka, vzpomínal na zlaté koktejly na verandě před stanicí v džungli za pětíměsíčné noci se Seenou po boku, v buši bučelo stádo nildoror. To bylo dávno. Dnes Holmanovu světu zase vládnou nildoror. Gundersen se s tím těžko smířoval. Možná proto se teď vrátil: podívat se, jak se s tím nildoror popasují.

„Cestující v salonku, prosím, pozor,“ ozvalo se z reproduktoru. „Za patnáct minut vstoupíme na přistávací orbitu planety Belzagor. Připravte se na návrat do kolébek.“

Belzagor. Takhle teď planetě říkají. Původním jménem, slovem z nildororu. Gundersenovi to znělo jako z asyrské mytologie.

Pochopitelně šlo o romantizovanou výslovnost, nildor by řekl spíš něco jako *Blls'grr*. Ale jméno Belzagor už světu zůstalo. Gundersen se pokusí je používat, když se to teď sluší. Nechtěl mimozemské tvory zbytečně dráždit.

„Belzagor,“ řekl nahlas. „Zní to rozkošnický. Pěkně se to válí po jazyku.“

Manželský pár turistů hned vedle něj přikývl. Oba vždy hned souhlasili se vším, co Gundersen vypustil z úst. Muž, nastrojený bledý tloušťák, se zeptal: „Když jste tu byl naposled, ještě se říkalo Holmanův svět, nemýlím se?“

„Přesně tak,“ přitakal Gundersen. „Ale to bylo za starých zlatých imperialistických časů, kdy pozemšťan mohl planetu pojmenovat, jak se mu zachtělo. To už neplatí.“

Turistova manželka stiskla rty svým obvyklým způsobem, jako by ji trápily menstruační bolesti. Štvát ji působilo Gundersenovi temné potěšení. Po celou dobu plavby pro turisty schválně hrál postavku z Kiplinga, někdejšího koloniálního správce, který se chce podívat, jak zoufale to dopadne, když si mají domorodci vládnout sami. Svůj skutečný postoj přeháněl, překrucoval, protože si občas rád nasadil masku. Turisti – bylo jich osm – na něj hleděli se směsicí úcty a pohrdání, a on se dál napařoval, mohutný běloch viditelně poznamenaný mimozemskými zkušenostmi. Odsuzovali ho, odsuzovali obraz, který jim podsunul, ale na druhou stranu si uvědomovali, že trpěl a dřel a bojoval pod cizím sluncem, a to jim přišlo romantické.

„Ubytujete se v hotelu?“ zeptal se muž.

„Ne ne. Mířím rovnou do buše a dál do země mlh. Podívejte, tam je vidět. Na severní polokouli, ten pás mraků ve středních šířkách. Teplotní gradient je hodně strmý, tropy téměř sousedí s arktidou. Mlha. Hustá. Vezmou vás tam na výlet. Já tam mám nějakou práci.“

„Práci? Měl jsem za to, že tyhle nové nezávislé světy jsou mimo zónu ekonomické infiltrace a –“

„Ne pro firmu,“ zarazil ho Gundersen. „Osobní zájem. Mám tu resty. Něco, s čím jsem se během služby nestihl seznámit.“ Signální světlo se zase rozblíkalo, naléhavěji. „Omluvíte mě? Měli bychom si rychle zalézt.“

Odešel do své kajuty a připravil se na přistání. Ze snovadel vystříkla vláknová pěna a obalila ho. Zavřel oči. Ucítil nápor decelerace, archaický pocit ze samých počátků vesmírných letů. Loď odpadla směrem k planetě, Gundersen se zhoupl, zavěšený v prostoru, chráněný před nejhoršími účinky změny rychlosti.

Na Belzagoru byl jediný kosmodrom – ten, který před více než sto lety postavili pozemšťané. Stál v tropech tam, kde se do jediného oceánu vlévala veliká řeka. Maddenova řeka, Benjaminiho oceán – jejich nildorská jména Gundersen v životě neslyšel. Kosmoport se naštěstí udržoval sám. Přistávací maják obsluhovaly mnohokrát zálohované automaty, homeostatický dohled udržoval celistvý povrch dráhy a sestřihoval džungli kolem. Všechno, všechno strojově; od nildoror nikdo nečekal, že by obstarávali kosmoport, a udržovat tady posádku lidských údržbářů nepřicházelo v úvahu. Gundersen vyrozuměl, že na Belzagoru zůstalo po stažení snad sto lidí, ale zrovna ti by se o kosmoport nestarali. A bránila by jim dohoda – správní funkce museli zastávat nildoror, nebo nikdo.

Přistáli. Kolébka z vláknové pěny se na signál rozpustila. Vystoupili z lodě.

Vzduch čpěl tropy: hutný humus, tlející listí, trus zvířat z džungle, vůně krémových květů. Schylovalo se k večeru. Na nebi byly dva měsíce. Klima jako vždy hrozilo deštěm, relativní vlhkost musela být 99 %. Jenže ta hrozba jen výjimečně došla naplnění. V tropickém pásu byly průtrže vzácné. Voda prostě nepřetržitě padala v droboučkových kapkách; neznatelně, ale za chvíli vás pokrývaly mokré korálky. Přes koruny stromů haligali za drahou Gundersen uviděl bliknout blesk. Letuška devět pasažérů různě sešikovala: „Tudy, prosím!“ A zamířila v jejich čele k jediné letištní budově.

Vlevo se z buše vynořili tři nildoror. Vážně na návštěvníky hleděli. Turisti si na ně v úžasu ukazovali. „Tam! Vidíte je? Učinění sloni. To jsou nili... nildoror?“

„Ano, nildoror,“ přisvědčil Gundersen. Přes průsek k nim zavanol pach velikých tvorů. Samec a dvě samice, usoudil Gundersen podle velikosti klů. Všichni tři byli stejně vysocí, přes tři metry, a tmavozelená kůže je řadila k nildoror ze západní hemisféry. Tvorové si ho měřili s tupou zvědavostí očima jako talíře. Samice vpředu, ta s krátkými kly, zvedla ocas a nevzrušeně vypustila lavinu kouřící purpurové mrvy. Gundersen zaslechl hluboké nezřetelné zvuky, ale na tu dálku nerozuměl, co si nildoror povídají. Tihle, a řídit kosmoport, pomyslel si. Tihle, a řídit planetu. Jenže tak to teď je. Tak to je.

V letištní budově nebylo živáčka. Pár robotů z homeostatické sítě opravovalo protější zeď, z níž spóry oloupaly šedivé plastové ostění; v téhle části planety nakonec hniloba zmohla všechno. Nic jiného se tu nedělo. Celní kontrola nebyla. Nildoror tenhle typ byrokracie neznali. Bylo jim jedno, co kdo přiveze na jejich svět. Všech devět cestujících prošlo kontrolou na Zemi, krátce před odletem; Zemi nebylo ani zdaleka jedno, co se veze na nevyvinuté planety. Nebylo tu vidět přepážky leteckých společností, směnárný, ani trafiky, nic z toho, co tak na kosmoportech bývá. Jen velká holá bouda, kdysi v dobách, kdy Holmanův svět patřil Zemi, uzel rušné koloniální výspy. Gundersen měl pocit, že kolem sebe vidí duchy těch dnů: postavy v tenkém plátěném oblečení s dopisy v rukou, nákladové důstojníky s výkazy inventáře, techniky od počítačů ověšené pamětovými korálky, nildorské nosiče obtížené sklizní na export. Teď je jen ticho. Prázdností se nesla ozvěna škrábání servisních robotů.

Letuška zrovna vykládala osmi turistům: „Váš průvodce tu bude co nevidět. Vezme vás do hotelu a –“

I Gundersen měl jet do hotelu, na jednu noc. Ráno si chtěl opatřit dopravu. Cestu na sever si předem nerozplánoval. Měla to být improvizace, průzkumná výprava do jeho pošramocené minulosti.